

A nők és a régi magyarországi vallásosság
VII. Lelkiségtörténeti konferencia
Budapest, 2014. április 24–26.

2014. április 24. csütörtök

9.20–9.30 A konferenciát megnyitja: **Madas Edit**, az MTA levelező tagja, az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport – Fragmenta Codicum Műhely (Budapest) vezetője

1. szekció

elnök: Madas Edit, az MTA levelező tagja, az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport – Fragmenta Codicum Műhely (Budapest) vezetője

9.30–9.50 **Fedeles Tamás**, egyetemi docens, PTE BTK, Pécs
*„Bűnös lelkemet a mindenható Istennek és az ő anyjának, Szűz Máriának ajánlom”
– nemesasszonyok vallásossága a kései középkorban*

9.50–10.10 **Korondi Ágnes**, BBTE BTK, Kolozsvár
A jó élet módja: késő középkori női lelkiségi modell a magyar nyelvű kódexirodalom legendáiban és életvezetési tanácsadóiban

10.10–10.30 **Lauf Judit**, tudományos munkatárs, MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, Fragmenta Codicum Műhely, Budapest
Azonosítható-e az Érsekújvári Kódex 17. századi keze?

10.30–10.40 **Bajáki Rita**, tudományos munkatárs, MTA–PPKE
Barokk Irodalom és Lelkiségi Kutatócsoport, Budapest
Nőeknek szánt imák tipológiája

10.40–11.15 *vita és kávészünet*

2. szekció

elnök: Szigeti Jenő, professor emeritus, ME BTK, Miskolc

11.15–11.35 **Szabó András**, egyetemi tanár, Selye János Egyetem,
Révkomárom
Istenes versek 16. századi magyar nőköltőktől?

11.35–11.55 **Voigt Vilmos**, professor emeritus, ELTE BTK, Budapest
A nők Erdélyi Zsuzsanna archaikus népi imaszövegeiben

11.55–12.10 *vita*

12.10–13.30 *ebédszünet*

3. szekció elnök

Szigeti Jenő, professor emeritus, ME BTK, Miskolc

13.30–13.50 **Nagy Levente**, egyetemi docens, ELTE BTK, Budapest
*„Merő labirintus sokképpen ez az papok dolga...” – (Lorántffy Zsuzsanna
vallásossága és egyházpolitikája egy kiadatlan levele alapján)*

13.50–14.10 **Petrőczy Éva**, habil. docens, a KRE Puritanizmuskutató
Intézetének ny. vezetője, Budapest
„Istennek szolgáló leány” – néhány vonás Bornemisza Anna portréjához

14.10–14.45 *vita és kávészünet*

4. szekció

elnök: Voigt Vilmos professor emeritus, ELTE BTK, Budapest

14.45–15.05 **Szigeti Jenő**, professor emeritus, ME BTK, Miskolc
Protestáns erdélyi nagycsaládok vallásossága a 18. században

15.05–15.25 **Viskolcz Noémi**, főiskolai tanár, SZTE, Szeged
A patróna Esterházy Anna Júlia (1630–1669)

15.25–15.45 **Hubert Ildikó**, irodalomtörténész, Budapest
Anyai ajándék – Árva Zay Anna, Nyomoruság oskolája, 1721

15.45–16.20 *vita és kávészünet*

5. szekció

elnök: Szabó András, egyetemi tanár, Selye János Egyetem, Révkomárom

16.20–16.40 **Czibula Katalin**, habil. főiskolai docens, ELTE BTK,
Budapest
Női szerepek a vallási reprezentációban a 18. század második felében

16.40–17.00 **Pesti Brigitta**, Universitát Wien, Bécs
A női mecenatúra magyar és európai gyakorlata kegyességi könyvek kiadásában

17.00–17.10 **Vrábel Tünde**, PhD-hallgató, Selye János Egyetem,
Révkomárom
Telegdy Anna, a mélyen vallásos mecénás

17.10–17.25 **Báthory Orsolya**, tudományos munkatárs, MTA–PPKE
Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest
„Csak egy tánc volt” – Adalékok Pálffy Katalin (Forgách Zsigmondné) életéhez

17.25–17.40 *vita*

(aki ráér, kötetlen beszélgetés)

2014. április 25. péntek

6. szekció

elnök: Farmati Anna, egyetemi adjunktus, BBTE BTK, Kolozsvár

9.30–9.50 **Barna Gábor**, egyetemi tanár, SZTE / MTA–SZTE
Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

Női és férfi szerepek vallási társulatokban, női és férfi vallási társulatok a 18–19. századi Magyarországon

9.50–10.10 **Fábián Gabriella**, etnográfus, tudományos
segédmunkatárs, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

A nőke egy székegyföldi falu rózsafüzér társulataiban

10.10–10.20 **Bán Izabella**, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Nőke a vallásos társulatokban egy 1742-es kézirat alapján

10.20–10.30 **Szuly Rita**, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Nőke a soproni Congregatio Agoniae Christi tagságában

10.30–11.00 vita és kérészűnet

7. szekció

elnök: Barna Gábor, egyetemi tanár, SZTE / MTA–SZTE Vallási
Kultúrakutató Csoport, Szeged

11.00–11.20 **Kővári Réka**, tudományos munkatárs, MTA BTK
Zenetudományi Intézet, Budapest

Szűzkekről szóló énekek a Kájoni Cantionaléban

11.20–11.40 **Medgyesy S. Norbert**, egyetemi adjunktus, PPKE BTK,
Piliscsaba

*Histórias költemények és könyörgő népekek Árpád-házi Szent Erzsébet és más női
szentek tiszteletére a 17–18. századból*

11.40–12.00 **Bíró Csilla**, könyvtáros, OSZK, Régi Nyomtatványok Tára, Budapest

Perényi Katalin lelkiése a halálára írt alkalmi költemények tükrében

12.00–12.10 *vita*

12.10–13.30 *ebédszünet*

8. szekció

elnök: Orlovsky Géza, egyetemi docens, ELTE BTK, Budapest

13.30–13.50 **Tornay Krisztina**, vezető, Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium, Debrecen

Beavató lépcsőfokok a nő személyiségfejlődésébe – a csikmenasági reneszánsz szárnyasoltár (Szent Mária élete és megkoronázása) elemzése

13.50–14.10 **Tüskés Anna**, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, Budapest

Szent Orsolya tisztelete a 18. századi Magyarországon és az orsolyita rend

14.10–14.30 **Szelestei N. László**, egyetemi tanár, PPKE BTK, Piliscsaba / MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Szent Anna kultuszának emlékei a kora újkori Magyarországon

14.30–15.05 *vita és kávészünet*

9. szekció

elnök: Fazakas Gergely Tamás, egyetemi adjunktus, DE BTK, Debrecen

15.05–15.25 **Verók Attila**, főiskolai docens, EKF, Eger

Régi könyvek mint a női vallásosság misztériumának lehetséges őrzői?

15.25–15.35 **Nagy Andor**, PhD-hallgató, EKF, Eger

A brassói nők életmódvizsgálata a város életében (17–18. század)

15.35–15.55 **Farmati Anna**, egyetemi adjunktus, BBTE BTK, Kolozsvár

Leány Á-bé-tze – A' Felsőbbek engedelmeiből

15.55–16.05 **Kaposi Krisztina**, egyetemi hallgató, ELTE BTK, Budapest
„Az eljegyzett személyek paradicsomkertje” – *Paratextuális komponensek és misztikus útmutatások Wesselényi Anna imádságoskönyvében*

16.05–16.40 *vita és kávészünet*

10. szekció

elnök: P. Vásárhelyi Judit, osztályvezető, OSzK Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatások Osztálya / egyetemi tanár, PPKE BTK, Budapest

16.40–17.00 **Horváth Sándor**, osztályvezető, Savaria Múzeum, Szombathely/Narda

Zrínyi (Frangepán) Katalin és imakönyve, a Putni tovaruš

17.00–17.20 **Fazakas Gergely Tamás**, egyetemi adjunktus, DE BTK, Debrecen

Bethlen Kata vallásossága és az udvari lelkészek (Az önéletrész és az imádságos könyv készülő kritikái kiadásának tanulságai)

17.20–17.30 **Gesztelyi Hermína**, egyetemi hallgató, DE BTK, Debrecen

A női vallásosság lehetőségei és elvárt formái a hímzészemintakönyvek ajánlásai alapján a kora újkorban

17.30–17.45 *vita*

(aki ráér, kötetlen beszélgetés)

2014. április 26. szombat

11. szekció

elnök: Hargittay Emil, egyetemi tanár, PPKE BTK, Piliscsaba

10.00–10.20 **Ajkay Alinka**, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Piliscsaba
Nőalakok követendő és elvetendő példái Pázmány vitairatában

10.20–10.40 **Bogár Judit**, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Piliscsaba /
tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport,
Budapest
„Férfiás” és „nőies” imádságok – Pázmány Péter és Pongrácz Eszter imakönyve

10.40–11.00 **Frauhammer Krisztina**, tudományos munkatárs, MTA-SZTE
Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged
Egy klasszikusról női szemmel

11.00–11.20 **Földesi Ferenc**, osztályvezető, OSZK–Kézirattár, Budapest
Egy evangélikus házaspár imakönyve a 17. század közepéről (Esetleírás)

11.20–12.00 vita és kávészünet

12. szekció

elnök: Szelestei N. László, egyetemi tanár, PPKE BTK, Piliscsaba /
MTA–PPKE

12.00–12.10 **Boros Katalin**, PhD-hallgató, DE BTK, Debrecen
*„ferfyakékal azzonyallattokkal sokat ne zoly · Es ev zyneket orchayokat evremest ne
nezzed · sem kezeket ne fogdossad” – a női nemre való utalás nyelvi kifejezése egy
középkori apácaregulában*

12.10–12.30 **Kónya Franciska**, tudományos munkatárs, MTA–PPKE
Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest
Viczay Anna Terézia apácának fordított elmélkedésgyűjteménye és annak forrása

12.30–12.40 **Szádoczki Vera**, tudományos segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest
Egy erdélyi nemesasszony lelkiélete – Thorday Klára imádságoskönyve

12.40–13.00 **Maczák Ibolya**, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest
Jóasszony módra – Bibliai nőkép a régi magyarországi temetési beszédekben

13.00–13.15 *vita*

13.15-től zárszó: **Szelestei N. László**

ÖSSZEFOGLALÓK

Ajkay Alinka, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Piliscsaba
Nőalakok követendő és elvetendő példái Pázmány vitáiratában

A kereszténység gyökeres változást hozott a klasszikus társadalmi szerepek megosztásában. A nők alapvetően más szerepet töltek be például az ókor filozófiai iskoláiban és a vallási kultuszokban. A kereszténység azzal, hogy a nőt és férfit testvérré tette, egyenrangú félként állította őket egymás mellé. Különösen jól érzékelhető ez az ókori női szentek életrajzaiban és abban, hogy a késő ókor neves tanítói mellett több esetben női tanítványi, követői kör alakult ki. Pázmány egy vitáiratában vizsgálom, hogy a „Mester és tanítvány”-viszony hogyan jelenik meg és változik a katolikus, valamint a protestáns oldalon, egyrészt az ókeresztény időszakban, másrészt Pázmány korában. Az ókeresztény korból ismert szent mester és a nőtanítványok, illetve eretnek mesterek és eretnek női követők példáját hogyan alkalmazza saját kortársaira, s korának protestáns képviselőire.

Bajáki Rita, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest,
Nőknek szánt imák tipológiája

Az imádságos könyvek ajánlásai túlnyomórészt nőknek szólnak, ennek ellenére az imák szövegeiből sok esetben kifejezetten férfi olvasót lehet kikövetkeztetni. Az előadás a 17. század első harmadáig megjelent imakönyvek egyértelműen nőknek szánt imáit vizsgálja, elemzi.

Bán Izabella, PhD-hallgató, PPKÉ BTK, Piliscsaba

Nők a vallásos társulatokban egy 1742-es kézirat alapján

Előadásom kiindulási alapja egy 1742-es német nyelvű kézirat, amely a budai klarisszák Jézus Szíve társulatához kötődik. A kötet a társulati tagok névsorát tartalmazza: elsőként az egyházi személyeket sorolja fel, ezután a világi tagok következnek, betűrendben először a férfiak, majd a nők. Ezen tagnévsorok alapján felvetődik a kérdés, hogy milyen arányban voltak jelen a nők egy társulat életében? Mennyire vettek részt egyháziak, elsősorban apácák egy egyesületben? A kéziraton túlmenve felmerül, hogy milyen feladatokat vállaltak magukra a világi nők és az apácák egy-egy társulat megalakulásában és életében? Előadásomban ezekre és hasonló kérdésekre szeretnék választ adni az említett kézirat és egyéb források alapján.

Barna Gábor, egyetemi tanár, SZTE / MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

Női és férfi szerepek vallási társulatokban, női és férfi vallási társulatok a 18-19. századi Magyarországon

Az előadás korabeli társulati dokumentumok (jegyzőkönyvek, tagösszeírások) alapján azt vizsgálja, hogy voltak-e kizárólag női és kizárólag férfi társulati formák, vagy mely vallási társulatokban dominált a női, s melyekben a férfi tagság. Két társulati fajtát vizsgál részletesebben: a rózsafüzér társulatokat és az ún. fáklyás (eucharisztikus) társulatokat.

Arra a következtetésre jut, hogy a magánáhitat terén működő társulatokban, s ilyenek voltak a rózsafüzér, a skapuláré stb. társulatok, a tagság vegyes volt, domináns női részvétellel, a 19. század végére szinte kizárólagos női tagsággal (pl. a rózsafüzér társulatoknál), míg a liturgia pompáját szolgáló társulatoknál, mint amilyenek a fáklyás társulatok (voltak), kizárólagos a férfi tagság.

A vallási társulatok nyújtották a nők számára a közösségi/társadalmi aktivitás egyedül elismert helyeit egészen a 19. század végéig, az I. világháborúig. A nők itt szerezhettek tapasztalatot, gyakorlatot a társadalmi

nyilvánosság előtti szereplésben, közösségi szervezésben és vezetésben. Bizonyos társulati szerepeket kizárólag nők tölthettek be (Mária anya, dékány asszony).

Báthory Orsolya, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

„Csak egy tánc volt” – Adalékok Pálffy Katalin (Forgách Zsigmondné) életéhez

Forgách Zsigmond (1565–1621) nádor harmadik feleségének, Pálffy Katalinnak a nevével az 1995-ben szentté avatott kassai vértanúk történetében találkozhatunk. A kegyes alapítványairól ismert, és mecénásként is számontartott asszony életét illetően csak szórványos információkkal rendelkezünk; rövid előadásomban ezen kéziratári és a szakirodalomban fellelhető adatokat ismertetem.

Bíró Csilla, könyvtáros, OSZK, Régi Nyomtatványok Tára, Budapest

Perényi Katalin lelkiisége a halálára írt alkalmi költemények tükrében

Perényi Katalint, Kemény Simon (1633–1675) második feleségét és Kemény János (1607–1662) erdélyi fejedelem menyét a kolozsvári jezsuiták pártfogójaként tartjuk számon. A nevéhez fűződik például a kolozsmonostori apátság 1661 utáni felújítása. Az 1693. április 20-án bekövetkezett halála alkalmából a Báthory István által 1579-ben alapított jezsuita kollégium növendékei egy tizenhét költeményt tartalmazó emblémagyűjteményt állítottak össze (*Brakehy tón aretón hodoiporikon seu synoptica virtutum enarratio, quibus ... domina Catharina Perenyi anno aerae Christianae MDCVIIIC die 20. Aprilis Claudiopoli defuncta*, [Kolozsvár], [s. n.], [1693] – RMK II. 1731). Előadásomban Perényinek a költeményekben ábrázolt keresztényi lelkületét szeretném bemutatni, összevetve a jezsuita lelkiség elemeivel, illetve saját fennmaradt életrajzi adataival. A költemények az alábbi témákat járják körül: a három keresztényi erény, a hit, remény és szeretet gyakorlása; a folyamatos imádkozás; a gyakori bűjtölés; az Isten és a felebarát iránti szeretet; az árvák támogatása; a türelem; a szenvedések elviselése; a szentáldozás és a Szűzanya tisztelete; az állhatatosság; az örök élet iránti vágy. A szövegkorpusz költeményei nem csak a kötelező toposzokat sorakoztatják fel: szerzőik részletes adatokkal rendelkeztek Perényi Katalin személyéről, életének eseményeit felosztották egymás között. Így a nyomtatvány egésze alkalmas lehet arra, hogy a jezsuiták támogatójának életéről és jelleméről átfogó képet adjon.

Bogár Judit, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Piliscsaba, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

„Férfias” és „nőies” imádságok – Pázmány Péter és Pongrácz Eszter imakönyve

Pongrácz Eszter *Igaz isteni szeretetnek harmatjából nevedett, drágakövekkel kirakott arany korona* című, először 1719-ben, majd még sokszor kiadott imakönyvének egyik fő forrása Pázmány Péter *Imádságos könyve*. Pongrácz Eszter a Pázmány-imák több mint felét átvette, a női olvasók, imádkozók igényeihez alakítva azokat – olvashatjuk a szakirodalomban (Holl Béla). Vajon hogyan lesznek Pázmány „férfias színezetű” (Gajtkó István) szövegeiből női imák? Miben áll az átalakítás? Mit vesz át és mit nem Pongrácz Eszter? Szerepet játszhatott-e válogatásában a „férfiasság-nőiesség” szempontja? Egyáltalán mitől lesz női egy imakönyv? (Pázmány is egy nő, Kapi Anna kérésére állította össze gyűjteményét...). Többek között ezekre a kérdésekre keresi a választ az előadás.

Boros Katalin, PhD-hallgató, DE BTK, Debrecen

„ferfyakkal azszonyallattokkal sokat ne zoly · Es ev zyneket orchayokat evremest ne nezzed · sem kezeeket ne fogdossad” – a női nemre való utalás nyelvi kifejezése egy középkori apácaregulában

A *Horvát-kódex* (1522), amely Ráskay Lea másolatában maradt fenn a Nyulak szigeti domonkos scriptoriumból, egy regulafordítást is tartalmaz – két pelbárti Mária-prédikáció mellett –, amely Augsburgi Dávid *Formula novitiorum* első könyvének a reguláit közvetíti, és feltételezhetően a kolostori életbe bekerült noviciáknak igyekezett gyakorlati iránymutatást adni. A szerzetesi szabályzat eredetileg férfiak számára íródott (hasonlóan a szintén domonkos *Birk-kódex*-belihez), és bizonyos változtatásokra volt szükség ahhoz, hogy az apácákhoz szóljon. A regulafordítást összevettem a feltehető latin forrásokkal, és az előadásomban azt mutatom be, hogyan jut kifejezésre nyelvileg a nőkre (a nőnemre) való utalás, és hogy sikerült-e hatásosan az apácákhoz igazítani a szigorú és kötött szerzetesi köteleességeket.

Czibula Katalin, habil. főiskolai docens, ELTE BTK, Budapest

Női szerepek a vallási reprezentációban a 18. század második felében

A 18. század második felének reprezentációs formáit a Habsburg Birodalom területén nemcsak a barokk hagyományok, illetve az azoktól eltávolodó pogáriasantabb formák határozzák meg, hanem az a tény is, hogy az uralkodó: nő; tehát a reprezentáció számos formáját egy központi női figurához kell alakítani, így az egyházi élet bizonyos eseményeit, a vallási reprezentáció formáit is. Ezen belül Magyarország speciális helyzetét mutatja az a tény, hogy 1766-tól Pozsony helytartói udvarként funkcionál, ahol ugyan formálisan a központi személy Albrecht von Sachsen-Teschen herceg, valójában azonban Mária Krisztina főhercegnő, a császárné, Mária Terézia leánya. Ugyanakkor mindkét nő személyiségét meghatározza a hangsúlyozott vallásosság. Az előadás célja, hogy nyomon kövesse a pozsonyi udvari életnek azokat a jelenségeit, amelyek ezt a vallásosságot, egyházi reprezentációt közvetítik, és ezzel mintát adnak a korszak arisztokratái – ugyanakkor valószínűleg polgárai számára is. A rekonstrukció forrásul a Magyarországon megjelenő első német nyelvű újság, a Pressburger Zeitung szolgál, amely a szemtanú hitelességével örökíti meg az eseményeket, ugyanakkor a császárhű polgári alattvaló érdeklődésével, értékrendjével közvetíti nemcsak a történéseket, hanem saját véleményét is.

Fábián Gabriella, néprajzkutató, tudományos segédmunkatárs, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

A nők egy székelyföldi falu rózsafűzér társulataiban

A székelyföldi rózsafűzér társulatok kutatása során bukkantam rá Zetelaka (Udvarhelyszék) plébániai levéltárában egy 18. századi kéziratos forrásra, egy 1728-ban keletkezett társulati albumra. Az előadás e kézirat bemutatásából kiindulva és néhány későbbi, ugyancsak e falu rózsafűzér társulataira vonatkozó levéltári forrás felhasználásával próbál rávilágítani a nők jelentőségére az említett társulati forma elterjedésében, működésében, és napjainkig tartó fennmaradásában.

Farmati Anna, egyetemi adjunktus, BBTE BTK, Kolozsvár

Leány Á-bé-tze – *A' Felsőbbek engedelmeiből*

A fenti cím első fele a kolozsvári református kollégium 1784-ben külön fiúk és külön leányok számára kiadott két abécés könyve egyikének a címe. A második rész csak a lányok számára kiadott könyvecske „impreszumában” megjelenő megjegyzés. Ebből, illetve a két könyv felépítéséből kiindulva

próbáljuk körüljárni, hogy mi lehetett ekkor, ebben a kontextusban a nők számára előírt szellemi-lelki-vallási irány.

Fazakas Gergely Tamás, egyetemi adjunktus, DE BTK, Debrecen

Bethlen Kata vallásossága és az udvari lelkészek. (Az önéletírás és az imádságos könyv készülő kritikai kiadásának tanulmányai)

Bethlen Kata önéletírásának, imádságos könyvének és más munkáinak a Debreceni Egyetem Reformációkutató és Kora Újkori Művelődéstörténeti Műhelyében készülő feldolgozása és kritikai kiadása lehetővé teszi, hogy árnyaltan gondoljuk újra a nagyasszony vallásgyakorlatának és kegyességi szokásainak jellemzőit, figyelemmel arra, hogy miképpen hathattak rá udvari lelkészei: Bod Péter, illetve a jóval kevésbé vizsgált Málnási László. Az 1960-as évek kitűnő kolozsvári levéltárosának, Markos Andrásnak nagyrészt kéziratban maradt, jelentős filológiai eredményeiből kiinduló kiadási programunk – egy majdani monográfiát is előkészítendő – Bethlen Kata szövegformálási gyakorlatának vizsgálatát tűzte ki célul. Erre alapozva kísérlelhető meg a nagyasszony vallásos (ön)reprezentációinak a korábbiaknál pontosabb elemzése.

Fedeles Tamás, egyetemi docens, PTE BTK, Pécs

*„Bűnös lelkemet a mindenható Istennek és az ő anyjának, Szűz Máriának ajánlom” – Nemesasszonyok vallásossága a kései középkorban**

A középkori vallásosság vizsgálata nem tartozik a különösebben népszerű kutatási témák közé Magyarországon, szemben a nyugati-európai gyakorlattal. Kiváltképp érvényes e megállapítás a nők devóciója kapcsán. Annak ellenére így van ez, hogy a korabeli kútfők hasznos adalékokat kínálnak e vonatkozásban is, gondoljunk például a híres-hírhedt Magyar Benigna számára készített imádságoskönyvre, melyet két kódexünk (a *Festetics- és Czech-kódex*) is megőrzött. Előadásomban a 15–16. századi előkelő nemesasszonyok (többek között Frangepán Beatrix, Tescheni Hedvig, Hédervári Katalin) vallásosságát vizsgálom a kegyes adományok, miscalapítványok felől megközelítve.

*A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Földesi Ferenc, osztályvezető, OSZK–Kézirattár, Budapest
Egy evangélikus házaspár imakönyve a 17. század közepéről (Esetleírás)

Andreas Glosius nevét a graduálokkal foglalkozó szakirodalom jól ismeri az *Eperjesi Graduálból*. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött imakönyv azonban, amely Glosius és felesége, Catharina Musoniana számára készült, eddig nem keltette fel a kutatók figyelmét, pedig Glosius alakjához fontos árnyalatokkal szolgál, de mindenekelőtt intencióját tekintve egészen egyedi darab a fennmaradt imakönyvek között, amennyiben egy házaspár közös vallási életét tükrözi valamilyen mértékben. Az előadás kitér a kötet latin nyelvűségének kérdésére, a szöveg forrásaira, lehetséges teológiai vonatkozásaira.

Frauhammer Krisztina, tudományos munkatárs, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged
Egy klasszikusról, női szemmel

Az özvegyen maradt gróf Pongrácz Eszter, Apponyi Miklós egykori felesége magányos éveiben sajátos vállalkozásba kezdett. Imádságos életének legszebb kincseit – ahogy írta, „sok kinyomtatott és kézzel írott idegen imádságos könyvekből” – önálló gyűjteménybe rendezte, és *Arany korona* címen kiadta Nagyszombatban 1719-ben. Ekkor még nem sejtette, hogy imagyűjteménye évszázadokon is átívelve hallatlan sikertörténetet fog befutni. Több, mint negyven kiadást ért meg 1902-es utolsó kiadásáig. Ez idő alatt a művelt, előkelő olvasóközönségtől szép lassan a társadalom alsóbb rétegeihez is eljutott, és az egyszerű, vallásosságukban archaikus és félhivatalos elemeket is hordozó parasztasszonyaink egyik legkedveltebb imakönyve lett. Szövegei visszaköszönnek az archaikus imádságszövegekben, a gyógyító szentemberek imarepertoárjában, ráolvasókban és különféle paraliturgikus áhítatgyakorlatokban. Mitől tudott válogatása ilyen nagy hatást gyakorolni olvasóira, vajon szerepet játszott-e ebben női mivolta és saját vallásossága? Előadásomban arra keresem a választ, mit árulnak el imaszövegei ezekről a kérdésekről.

Gesztelyi Hermina, egyetemi hallgató, DE BTK, Debrecen

*A női vallásosság lehetőségei és elvárt formái a hímzés mintakönyvek ajánlásai alapján a kora újkorban***

Előadásom célja kora újkori hímzéshez felhasználható mintakönyvek ajánlásai segítségével megmutatni, hogy miként válhatott a textíliák készítése kegyességi tevékenységgé a nők számára. A hit ilyen jellegű gyakorlása és kifejezése több magyar főúri asszonynál is megfigyelhető (pl. Lorántffy Zsuzsanna, Wesselényi Kata), szorosabban azonban a Bethlen Katához köthető tárgyi emlékeket vizsgálom, hiszen a templomi adományok készítése, készíttetése és felajánlása egy átfogó patrónai tevékenység keretében jelent meg, amelynek részét képezi még a templomépíttetés, iskolatámogatás, könyvgyűjtés, orvoslás, imádságoskönyv és önéletrész készítése. A kegyességgyakorlás e formái jelentős hagyománnyal bírnak a főúri társadalmi gyakorlatban, hiszen a vallási közösség melletti elköteleződés kifejezésén túl alkalmasak a család, szűkebben pedig egy patrónus vagy patróna reprezentációjára is. Az említett tevékenységek együttes értelmezését a közös reprezentációs és kegyességi célt szolgáló funkció indokolja, amelynek betöltésében komoly szerepet játszottak az udvari papok is.

**A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében zajlott.

Horváth Sándor, osztályvezető, Savaria Múzeum, Szombathely/Narda
Zrínyi (Frangepán) Katalin és imakönyve, a Putni tovaruš

Zrínyi Miklós felesége, Frangepán Katalin 1625-ben született a horvátországi Bosiljevóban, a horvát Vuk Krsto Frankopan (Frangepán Farkas) és a német Ursula Inhofer lányaként. 1641-ben feleségül vette Zrínyi Péter, Miklós öccse. 1661-ben Velencében adta ki a *Putni tovaruš* (Útitárs) című imádságos könyvét, amelyet – a kor szokásának megfelelően – elsősorban német forrásokból kompilált. A kötet reprint kiadása Zvonimir Bartolić kísérő tanulmányával 2005-ben látott napvilágot. Az imakönyv az ozalji körként ismert, 17. századi közép-horvátországi szerzők kiadványaihoz sorolandó, akik a három nagy horvát tájszólás egyes használatával a nyelv egységesítésén (is) fáradoztak. Zrínyi (Frangepán) Katalin könyvéhez a családi könyvtárak mellett támogatást kaphatott a Zrínyi családhoz kötődő Sveta Jelena-i, azaz szentilonai pálos kolostor jeles szerzetesétől, Ivan Bellosztencetzől, aki többek között *Gazophylacium* című

horvát–latin, latin–horvát szótárával írta be magát a horvátok kultúrtörténetébe. Zrínyi Katalin a Zrínyi- és Frangepán-féle összeesküvést követően megözvegyülve a gráci domonkos rendházba száműzetett: ott beleőrülve kényszerű helyzetébe 1673-ban önkézével vetett véget életének. Katarina Zrinski, azaz Zrínyi Katalin hatása a horvátok társadalmi, kulturális és lelki életére napjainkig jelentős. Az első világháború idején alakultak meg az első nevével fémjelzett nőszervezetek, -egyletek, -szövetségek, amelyek a második világháborút követően kényszerűen megszűntek, de 1999-ben – elsőként – Splitben ismét létrejött a Zajednica žena Katarina Zrinska. A világ számos pontján léteznek hasonló szervezetek: például az ausztráliai Adelaide-ban 1974 óta.

Hubert Ildikó, irodalomtörténész, Budapest

Anyai ajándék – Arva Zay Anna, Nyomoruság oskolája, 1721

Elmúlt századok imakönyveit forgatván sokszor találkozhatunk a könyvecskék ajánló bevezetőiben a megjelentetésért nőknek köszönetet mondó, hálálkodó sorokkal. Ezen imakönyvek szerzői/összeállítói legtöbbször papok, szerzetesek – néha apácák. Ritkábbak az olyan kéziratok, nyomtatványok, ahol a fohászok, könyörgések stb. megfogalmazói nemcsak hogy nők, de világi személyek is. Zay Anna fiának, Way Sámuelnek ajándékol szánt könyörgései, istenes énekei talán ezért (is) figyelemre méltóak. Előadásomban az ő Isten engesztelésére elkészített írásairól szólok. Válaszra váró kérdéseim: másként szerkesztettek/fogalmaztak-e a szerzők, ha női kézbe szánták az imakönyvet, vagy a fohászt, könyörgést apácák, főúri hölgyek írták le? S hogyan ragadható meg mindez?

Kaposi Krisztina, egyetemi hallgató, ELTE BTK, Budapest

„Az eljegyzett személyek paradicsomkertje” – *Paratextuális komponensek és misztikus útmutatások Wesselényi Anna imádságoskönyvében*

Az eljegyzett személyeknek paradicsomkertje (1620) című meditációfordítás az eddigi szakirodalomban érdemtelenül kevés figyelmet kapott, holott Wesselényi István munkája a magyar kora barokk devóciós irodalom olyan jelentős alkotásaival említhető egy sorban, mint amilyen Pázmány Péter *Kempis-fordítása* (1624), vagy Hajnal Mátyás *Szíves könyvecskéje* (1629). Az imádságoskönyvet Wesselényi István fordította 1620-ban – forrása Jean David belga jezsuita *Paradisus sponsi et sponsae* című két könyvből álló kötete volt, amelynek Wesselényi csupán az első egységét, a *Messis myrrhae et*

aromatumot fordította le. Munkáját – amint az a dedikációból kiderül – hűgának, a mélyen hívő, katolikus Wesselényi Annának ajánlotta. Előadásomban az imádságoskönyv paratextuális komponenseit és misztikus útmutatásait elemezve, azt vizsgálom, hogy miképp járult hozzá *Az eljegyzett személyeknek paradicsomkertje* a korabeli hitélet egyéni (és kollektív) formáihoz. Továbbá kitérek arra, hogy az emblematikus narráció és az imában átélt misztikus ascensio milyen kapcsolatban áll egymással.

Kónya Franciska, tudományos munkatárs, Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest,

Viczay Anna Terézia apácáknak fordított elmélkedésgyűjteménye és annak forrása

1720-ban *Az elmélkedéseknek és lelki foglalatosságoknak könyve* címmel jelent meg Viczay Anna Terézia fordítása Nagyszombatban. A klarissza által apácátársai számára fordított elmélkedésgyűjtemény forrását a szakirodalom mindeddig nem ismerte. A címlapról csak annyit tudunk meg, hogy „ezelőtt német nyelven sokféle könyvekből összeszedett”, és most magyarul a fordító néje, lósi és hédervári Viczay Terézia pénzén nyomtatták ki. Előadásomban a fent említett elmélkedésgyűjtemény és annak megtalált forrása összevetését végzem: tartalmi, stilisztikai és fordításelméleti szempontból. Ugyanakkor röviden kitérek (általánosságban tekintve) az apácáknak címzett elmélkedések speciális voltára.

Korondi Ágnes, BBTE BTK, Kolozsvár

A jó élet módja: késő középkori női lelkeségi modell a magyar nyelvű kódexirodalom legendáiban és életvezetési tanácsadóiban

Előadásomban arra kívánok rámutatni, hogy a főként domonkos és klarissza apácaközösségek számára írott késő középkori magyar nyelvű kódexek különböző műfajú szövegeiből egységes lelkeségi modell körvonalazódik. A Nyulak szigeti apácák számára írott kódexek például a rend és a kolostor női szentjeit (Sienai Szent Katalin, Árpád-házi Szent Margit) mintaként a közösség elé állító legendái ugyanazokat az erényeket, áhítati formákat emelik ki hősnőik történetében, mint amelyeket a kódexek életvezetési tanácsadói, traktátusai ajánlanak. Annak ellenére, hogy a magyar szövegek latin forrásai különböző korokban keletkeztek, a válogatás és a fordítás folyamata során az eredeti

szövegek olyan részei, elemei váltak hangsúlyossá, amelyek a célközönség számára kívánatosnak tartott lelkeségi modellt rajzolják meg.

Kővári Réka, tudományos munkatárs, MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest

Szűzjelekről szóló énekek a Kájoni Cantionaléban

Kájoni János *Cantionale Catholicum* című énekeskönyvében a számos Szűz Máriáról szóló ének mellett elenyésző számban találni más női szentekről szóló énekszöveget, melyek egy része himnusz, másik része népének. E népénekeket és az azokhoz csatolható dallamokat vizsgáljuk.

Lauf Judit, tudományos munkatárs, MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, Fragmenta Codicum Műhely, Budapest

Azonosítható-e az Érsekújvári kódex 17. századi keze?

A fenti kérdésre egyelőre határozott választ adni nem lehet. Közismert, hogy az *Érsekújvári kódex* egy elveszett levelét a 17. században pótolták. Mindezidáig adatok hiányában megkísérelni sem lehetett a pótlást beíró kéz azonosítását. Az újabb szövegtörténeti kutatások és egy, a közelmúltban felbukkant dokumentum alapján azonban az eddigieknél többet lehet megállapítani a másoló személyéről, s ennek segítségével az Érsekújvári Kódexnek a nagyszombati klarissza apácák körében való használatáról.

Maczák Ibolya, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelekiség Kutatócsoport, Budapest

Jóasszony módra – Bibliai nőkép a régi magyarországi temetési beszédekben

A „jóasszony módra” megjelölés arra utal déd- és nagyanyaink receptjeiben, hogy a kor átlagpolgári ízlésének megfelelően készítendő az étel, vagyis minden – a konyhában éppen fellelhető – földi jóval kell készíteni. A kifejezés ugyanakkor konkrétabb esetekben is használatos: húsételeknél császárszalonnás, hagymás, gombás, zöldborsós ragut, halaknál tejszínes gombamártást is jelent.

A fenti gasztronómiai példához hasonlóan előadásomban arra keresem a választ, hogy azok a régi, magyarországi temetési beszédek, melyeknek szerzői a bölcs és jó asszonyról szóló bibliai locusokat használják, mennyiben bírnak általános és

mennyiben konkrét jelentéssel: milyen mértékben utalnak egyéni sajátosságokra, illetve jelentenek „jól bevált” sztereotípiát.

Medgyesy S. Norbert, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Piliscsaba

Históriás költemények és könyörgő népekek Árpád-házi Szent Erzsébet és más női szentek tiszteletére a 17–18. századból

Előadásomban Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére írt, 17–18. századi nyomtatott (*Cantus Catholici*, 1651, 1674, 1703, 1738; Kájoni János: *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó, 1676, 1719, 1805) és elsősorban kéziratos énekeskönyvekben (pl. Kájoni-*Hymnarium*, 17. század; valamint északnyugat-dunántúli, 18. századi népi és iskolai kéziratok, versgyűjtemények) szereplő, eddig kiadatlan históriás költeményeket és könyörgő népekeket vizsgálok. Toposzaik mennyiben hasonlítanak más női, vagy esetleg dinasztikus férfi szentek (István, Imre, László) tiszteletére írt 17–18. századi költeményekhez? Mennyiben ragaszkodnak a történeti hűséghez, miben tükrözik a középkori Szent Erzsébet-legendát, himnuszait (pl. *Novum sydus emicuit*) és késő középkori verses zsolozsmáját (*Lætare Pannonia/Germania*), annak esztergomi és cambray-i változatát? Milyen asszonyideál rajzolódik ki a barokk költeményekből? Szent Erzsébethez kapcsolódva? Dallamjelzéseik alapján ma is énekelhetők-e?

Nagy Andor, PhD-hallgató, EKF, Eger

A brassói nők életmódvizsgálata a város életében (17–18. század)

Előadásomban a brassói szász társadalom nőtagjainak az életmód-vizsgálatához szeretnék néhány adalékot nyújtani egy új, eddig kevésbé kutatott forráscsoport beemelésével. A lakodalmi köszöntők és a halotti búcsúztatók az alkalmi nyomtatványok egyik leggyakrabban előforduló és sok esetben még feltáratlan forrástípusa. Az anyag jelentősége abban áll, hogy általuk megismerhetjük az elhunyt, illetve a házasulandók személyét, rokoni kapcsolataikat, és néha szokásaikat is. A gyászversekben igen gyakran az egyén vallásosságáról, személyes hitének megvallásáról olvashatunk, amelyekben sokszor fogalmaztak meg a saját életükből vett tanításokat, erkölcsi útmutatásokat is. Előadásomban a következő kérdésekre keresem a válaszokat: a brassói szász nők hány éves korukban és milyen családba házasodtak be, a férj vallásossága hatott-e feleségre? Lehetek-e tanult nők a korban? Miket tudhatunk a hétköznapi életükről, illetve vallási szokásaikról? Ezen kérdések megválaszolására

révén szeretnék számos életmód-történeti adalékot nyújtani a 17–18. századi Brassó női lakosaira vonatkozóan.

Szelestei N. László, egyetemi tanár, PPKÉ BTK / kutatócsoport-vezető, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Szent Anna kultuszának emlékei a kora újkori Magyarországon

Előadásomban Szent Anna kultuszának írásos emlékeit (imádságok, prédikációk, népénekek, társulatok) vizsgálom, és összevetem egykorú képzőművészeti emlékekkel. Arra a kérdésre keresem a választ, hogyan tanúskodnak forrásaink „helyük” és a belőlük kihallható funkciók révén arról, hogy Szent Anna követendő példát jelentett nemcsak a különféle állapotú nőknek (családban élők, özvegyek és apácák), hanem minden rendű és rangú kereszténynek.

Nagy Levente, egyetemi docens, ELTE BTK, Budapest

„Merő labirintus sokképpem ez az papok dolga...” (Lorántffy Zsuzsanna vallásossága és egyházpolitikája egy kiadatlan levele alapján)

Lorántffy Zsuzsanna vallásosságáról, egyház- és iskolapolitikájáról, a puritánus prédikátorok iránti rokonszenvéről sokan és sokat írtak már. Ezek az értelmezések jórészt a 19. század végi nagy forráskiadási lázban született dokumentumok alapján készültek. Komolyabb forrásfeltárási munkák Lorántffy Zsuzsannával kapcsolatban Szilágyi Sándor kutatásai óta nem folytak, jóllehet levelezésének egy része kiadatlan maradt. Előadásomban csak egyetlen, eddig ismeretlen Lorántffy-levelet szeretnék bemutatni, melynek különös érdekességét az adja, hogy az 1655. évi pozsonyi országgyűlésre menő követeinek írta azt a fejedelemasszony, aki vallási kérdésekben sokkal bőbeszédűbbnek mutatkozott követei, mint prédikátorai, avagy akár saját fia, II. Rákóczi György előtt. Ez a levél ugyanakkor árnyalja a magabiztos, egyházi és vallási kérdésekben sziklaszilárd véleménnyel rendelkező fejedelmi patrónus képét is, mert benne egy tépelődő, vívódó és kétségeit megfogalmazó asszony áll előttünk.

Pesti Brigitta, Universitát Wien, Bécs

A női mecenatúra magyar és európai gyakorlata kegyességi könyvek kiadásában

Az utóbbi évek koraújkori irodalmi mecenatúrájára vonatkozó kutatásaim rávilágítottak arra, hogy a kegyességi kiadványok túlnyomó többsége nem csupán

női olvasók igényeinek kielégítését szolgálta, hanem arisztokrata és polgárasszonyok kifejezett kérésére és döntő többségben azok anyagi támogatásával jelent meg. A szerzők emiatt a nyugat-európai gyakorlattól eltérő, speciális retorikai eszközkészletet dolgoztak ki, s ennek segítségével szólították meg patronáikat, és kérték azok további bőkezű támogatását. Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a női patronátus ilyen nagyarányú, szinte kizárólagos jelenléte mennyire egyedi a 16–17. századi európai egyházi kiadványgyártás gyakorlatában. Elsősorban német és angol kegyességi kiadványok vizsgálatán keresztül szeretném bemutatni, hogy milyen szerepet tölthettek be a női mecénások a nyugati irodalomtámogatásban, azaz hogy általános európai vagy sajátosan magyar jelenségről van-e szó.

Petrőczy Éva, habil. docens, a KRE Puritanizmuskutató Intézetének ny. vezetője, Budapest

„Istenek szolgáló leánya” – nébány vonás Bornemisza Anna portréjához

Az előadás címszereplője I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem felesége, Bornemisza Anna. Ő – Lorántffy Zsuzsanna neveltjeként – érdemeihez képest kevésbé ismert a magyar protestáns nagyasszonyok sorában. Korabeli dokumentumok, levelek, neki szóló ajánlások, alkalmi versek, naplórészletek, halotti kártájának szövege, végtisztességének tervezete és szakirodalmi források alapján igyekszem portréját kiegészíteni, árnyalni, s életútjának hitéleti vonásait hangsúlyosabbá tenni. A végkövetkeztetés az, hogy végeredményben sok analógia fedezhető fel nevelőanyja és közte, tehát mindenképpen a hazai református egyháztörténet „Lorántffy Zsuzsanna redivivá”-jának tekinthetjük őt, eklézsia-, iskola- és kiadványtámogatói vállalásai és magánemberi megnyilvánulásai alapján.

Szabó András, egyetemi tanár, Selye János Egyetem, Révkomárom

Istenes versek 16. századi magyar nőköltőktől?

A 16. századi magyar költészetben több olyan istenes vers is van, amely akrosztikonjában női nevet tartalmaz, illetve egy nő nevében íródott: Horváth Ilona, Katage (?) Anna (?), Ládonyi Sára, Massay Ágnes, Dóczy Ilona, Dóczy Zsuzsanna. A szakirodalom véleménye megoszlik abban a tekintetben, hogy mennyiben tekinthetők a nevezettek valódi szerzőnek. Az előadás a versek elemzése és a rendelkezésre álló adatok alapján megkísérel állást foglalni ebben a kérdésben.

Szádoczki Vera, tudományos segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest,

Egy erdélyi nemesasszony lelkiélete – Thorday Klára imádságoskönyve

Az özvegyen maradt Tolnay Jánosné, született Thorday Klára, egy zömében protestánsok lakta vidéken nekifogott, hogy imádságos könyvet állítson össze katolikusok számára az 1700-as évek végén. A vaskos kötetet teleírta olyan imákkal, énekekkel, ájtatosságokkal, melyek számára nagy lelki hasznot hoztak, remélve, hogy másoknak is javukra válnak. Jól megfigyelhető a kötetben, milyen lelki irodalom volt elérhető a korban egy nő számára, honnan vesz át imádságokat, milyen áhítatokat, imákat mondott, mennyire ismerte a gazdag erdélyi népének hagyományt és mennyire volt része az éneklés a mindennapjaiknak.

Szigeti Jenő, professor emeritus, ME BTK, Miskolc

Protestáns erdélyi nagyasszonyok vallásossága a 18. században

A 18. századi protestáns lelkiségi irodalom legfontosabb mecénásai, olvasói és művelői az erdélyi és a felvidéki főúri családok asszonyai voltak. Közülük az evangélikus Petróczy Kata Szidónia és a református Árva Bethlen Kata irodalmi munkássága ismert. A rövid dolgozatban a kevésbé ismertek közül a naplót író Dániel Istvánné Pekry Polyxéna, a jelentős fordításokat ránk hagyó Wesselényi Istvánné Dániel Polyxéna, Wesselényi Kata, Teleki Klára és Teleki Eszter lelkiségére vonatkozó, rendelkezésünkre álló irodalmi adatokat szeretném közzétenni, és ennek lelkiség-történeti jelentőségét összefoglalni.

Szuly Rita, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Nőek a soproni Congregatio Agoniae Christi tagságában

Az egész keresztény világon elterjedt társulat volt a Congregatio Agoniae Christi, a Jó halál

társulata, melyet Vincentius Caraffa jezsuita generális alapított 1638-ban. Magyarországon a 18. század derekán kezdett szélesebb körben elterjedni. A soproni Congregatio Agoniae Christi albuma alapján felvázolható a társulat tagságának összetétele nemi, vagyoni, illetve társadalmi szempontból. Bemutatható, hogy a társulat nő tagjai a társadalom mely rétegéhez tartoztak, milyen szerepet töltöttek be a társulat életében (beteglátogatás, mecenatúra).

Tornay Krisztina, vezető, Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium, Debrecen

Beavató lépcsőfokok a nő személyiségfejlődésébe – a csíkmenasági reneszánsz szárnyasoltár (Szűz Mária élete és megkoronázása) elemzése

A csíkmenasági 16. századi oltár – egykor Magyarország „legkeletibb” és „utolsó” szárnyasoltára – szakrális térben, a hívők előtt állván nem egyszerűen mint műalkotás, hanem mint a folyamatos közös liturgia és személyes imádság inspiráló, annak háttér-keretet adó eleme működött. Nemcsak tanította/alakította, hanem meg is jelenítette a katolikus hívő közösség spirituális tapasztalatát, tematikájánál fogva különösen is a nőké. Más hasonló későgotikus szárnyasoltárokkal együtt olyan, a kereszténységgel átitatódott ősi női tudás hordozója, amit a női beavatási folyamat lépcsőinek is nevezhetünk, és aminek kifejezéséhez Szűz Mária életét és alakját archetipikus történetként és mintaként használja fel a szent hagyomány. A női személyiségfejlődés fontos fordulópontjait több mai, különböző megközelítéssel dolgozó pszichológiai modell is leírja, s ezek alapján közelítve az oltáron vizuálisan megjelenő tanításhoz a női katolikus lelkiségnek a teljes női/asszonyi életsorsot megszólító/értelmező bölcsességét érinthetjük meg.

Tüskés Anna, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, Budapest

Szent Orsolya tisztelete a 18. századi Magyarországon és az orsolyita rend

Szent Orsolya tiszteletének és népszerűségének oka a középkorban és azóta is az, hogy legendája szerint Attila hunjai ölték meg. A hun–magyar rokonság feltételezése révén magyar vonatkozásúnak tartották, s ezt hangoztatják a magyar kódexek. Legendája írott forrásokban a 13. században jelenik meg, tiszteletét képi forrásokban a 14. századtól tudjuk követni Magyarországon. A 15. század második felében és a 16. század első negyedében sorra készülnek a Szent Orsolyát női vértanúk körében ábrázoló szárnyasoltárok. Ezek közül kiemelkedik a homoródbenei Szent Orsolya-oltár, amelyen az élettörténet négy jelenetben látható. A 17. század végétől a kultuszt az orsolyita rend magyarországi elterjedése is elősegítette. Szent Orsolya tisztelete a 18. században is töretlen volt. A magyar szentéletrajzokban, prédikációkban és a történeti munkákban egyaránt szerepel Orsolya és társnői vértanúságának története. Az orsolyiták Bécsből

érkeztek Magyarországra Szelepcsényi György primás hívására. Első iskolájukat Pozsonyban nyitották meg 1676-ban. Egy 17. századi és több 18. századi festészeti és szobrászati ábrázolásról van tudomásom. A kultusznak iparművészeti és kisgrafikai emlékei is ismertek.

Verók Attila, főiskolai docens, EKF, Eger

Régi könyvek, mint a női vallásosság misztériumának lehetséges őrzői?

A könyvtörténeti kutatások mára olyan mennyiségű adatot hoztak felszínre a nők társadalmi és vallási életben kimutatható tevékenységére vonatkozóan, amelyek segítségével néhány relevánsnak tűnő kijelentést tehetünk a nők és az olvasás, a nők és a könyvek, valamint a nők és a nyomdászat viszonyáról a korai újkori Magyarországon. Mivel könyvtár- és könyvtörténeti kutatásaim elsősorban az evangélikus vallású erdélyi szászok könyves műveltségére fókuszálnak, velük összefüggésben szeretném új kutatási eredményeimet a szélesebb szakmai közönség elé tárni. Hagyatéki inventáriumokból és könyvtár-rekonstrukciós munkám során számos olyan nyomtatvány és/vagy könyves adat került elő, amely egykor asszonykönyvtárak részét képezte, illetve azok meglétéről árulkodik. Ezek tételes tanulmányozása több érdekes felismeréshez vezetett el, amelyek árnyalják eddigi képünket a nők társadalmi és vallási szerepéről a nevezett korszakban. Nagyon ritkán, de olykor mégiscsak felbukkannak – nem feltétlenül erdélyi szász nőkhöz kapcsolódó – nyomdásztörténeti adatok is, amelyeket szintén érdemes lenne szélesebb körben is megosztani.

Viskolcz Noémi, főiskolai tanár, SZTE, Szeged

A patróna Esterházy Anna Júlia (1630-1669)

Esterházy Anna Júlia híres családban született, és híres család sarjához ment nőül. Esterházy Miklós nádor lányaként, Esterházy Pál nővéreként és Nádasdy Ferenc feleségként azonban ritkán került előtérbe. Naplók és családi feljegyzések tudósítanak élete fontosabb fordulópontjairól, számos levele maradt fenn különböző családi levéltárakban, leltárak, összeírások segítségével pontos kép nyerhető a házasságba vitt, majd gyarapított vagyonáról, a fraknoi Esterházy-várban és rézmetszeteken több arcmását is őrzik. Kiadatlan levelei, a neki ajánlott áhítatos könyvek, valamint a temetésén elhangzott halotti prédikáció (Sennyei István, *Keserves dícséret*) alapján az udvarban betöltött jótékony szerepe, mély vallásossága és a katolikus egyházhoz való viszonya jól elemezhető.

Voigt Vilmos, professor emeritus, ELTE BTK, Budapest

A nők Erdélyi Zsuzsanna archaikus népi imaszövegeiben

Nem csupán a magyar folklorzisztika és áhítat-kutatás, hanem a magyar szellemi élet egésze számára évtizedek óta igazán fontos mű Erdélyi Zsuzsanna egyre bővülő imaszövegeinek ismételt kiadása. Jelentőségéről nem csupán a szerző és első „koreferensei”, hanem azóta is sokan nyilatkoztak. Ismerjük e kezdeményezés nemzetközi hatását is. Legutóbb az imakiadványok visszhangjának dokumentumait is külön kötetben tették közzé. Annál meglepőbb, hogy e szövegek elemzése szinte meg sem kezdődött. Dolgozatomban azt kísérem meg, hogy bemutassam, mi derül ki a nőkről a régi magyarországi vallásosság területén. Azaz: nem azt tárgyalom, kik voltak Erdélyi Zsuzsanna „adatközlői” (szinte kivétel nélkül nők), hanem magukat a szövegeket tekintem át e szempontból.

Vrábel Tünde, PhD-hallgató, Selye János Egyetem, Révkomárom

Telegdy Anna, a mélyen vallásos mecénás

Előadásom témájául az 1591 és 1635 között élt Telegdy Annát választottam. A nemesi származású asszony úgy került a köztudatba mint gróf bedeghi Nyáry István első felesége és Szepsi Csombor Márton neveltjének, a fiatalon elhunyt Nyáry Ferencnek az édesanyja. Ám azt már kevesen tudják róla, hogy mélyen vallásos nő volt, és szerette a művészeteket. Művészet iránti csodálata úgy nyilvánult meg, hogy saját verseket írt (főleg Istenhez), illetve támogatta az általa tehetségesnek vélt embereket. Előadásomban röviden bemutatom az ő életpályáját, elemzem az irodalommal való kapcsolatát (írói stílus és témák, a neki szóló vigasztaló beszéd Szepsi Csombor Márton *Udvári Schola* című művében), vizsgálom széles körű levelezését (bizonyítva, hogy aktív részese volt a társadalomnak), és emellett szólok mély vallásosságáról, és végezetül kitérek a nem kismértékű mecénási tevékenységére is.